

RUTHENICA

Том XVII

Наукові редактори

Вадим Арістов

Володимир Ричка

Олексій Толочко

КИЇВ
2022

ЗМІСТ

Дмитро Січінава

Напис № 1 з Остерської божниці: уточнення транскрипції,
лінгвістичної характеристики й датування7

Oleksiy Tolochko

Jubilee Consecration of Churches in Rus'18

Inés García de la Puente

Beyond the Sea: On the use of *za more* in the *Primary Chronicle*28

Angus Russell

‘Выведеть свободна два мужа или мытника’:
Typologies of Trading Taxation in Pre-Mongol Rus'37

Вадим Ставиский

О многоглавии Успенского собора
во Владимире-на-Клязьме времени Андрея Боголюбского50

Віталій Михайловський

За що сперечалися король Владислав II Ягайло
з Ядвігою Пілецькою та Ельжбетою Грановською:
справа Тичина й околиць 1404 р.57

Корнелія Зольдат

Опис «Московії або Білої Русі» Річарда Ченслера
як літературна конструкція70

Дискусії

Олександра Козак

Історія «створення» останків князя Юрія Довгорукого,
засновника Москви, або хто ж був похований
у саркофагах біля церкви Спаса на Берестові86

ЗАМІТКИ

Чи хрестили киян у Почайні? (**Вадим Арістов**), 119; Дванадцять (**Алексей Толочко**), 121; Анализ и атрибуция зооморфных изображений «зверь кошачьей породы» и «лебедь» на фресках в северо-западной башне Софийского собора в Киеве (**Александр Цвелых**), 123; О киевской сестре Даниила Галицкого Федоре (**Петр Толочко**), 133; «Людьє во гарыцѣхъ» (З коментаря до Галицько-Волинського літопису) (**Олексій Толочко**), 138.

РЕЦЕНЗІЇ

Лицкевич О.В. *«Летописец великих князей литовских» и «Повесть о Подолье»: опыт комплексного критического разбора*. Санкт-Петербург: Дмитрий Буланин, 2019, 928 с.
(**Станіслав Келембет**)..... 141

Келембет С. *Князі Несвізькі та Збаразькі: XIII — початок XVI століть*. Вид. 2-ге, випр. та розшир. Кременчук, 2021, 332 с.
(**Віталій Михайловський**)..... 162

Огляди 171

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ 181

Келембет С. *Князі Несвізькі та Збаразькі: XIII — початок XVI століть*. Вид. 2-ге, випр. та розшир. Кременчук, 2021, 332 с.

В українській історіографії не так багато випадків перевидання, та ще й з тематики, зазначеної в назві цієї книжки. Приклади за останні двадцять років можна перерахувати на пальцях однієї руки. Тим цікавіше побачити, що змінилося в порівнянні з першим виданням, яке побачило світ 2017 р. У подібних темах важко здивувати зацікавленого читача новими знахідками, адже невідомі досі документи зі вказаного у хронологічних межах періоду неабияка рідкість, а їх виявлення та введення в науковий обіг помітні для спеціалістів. Ще складніше сказати щось нове на підставі наявних і давно відомих джерел у темі, пов'язаній з особою князя Федька Несвізького, суперечки навколо походження котрого спровокували чи не найгострішу дискусію в історіографії Центрально-Східної Європи в першій половині XX ст., яку її учасники охрестили «генеалогічною війною».

Насамперед варто похвалити автора за сміливість та самокритичність до власних здобутків. Про його мотивацію і зміни докладно йдеться в передмові до другого видання, яке в порівнянні з першим збільшилося на 120 стор.! Зокрема основний текст книжки розширився на 80 стор., а список використаних джерел та літератури поповнився 60-ма позиціями. У новому виданні Станіслав Келембет додав перелік родових володінь князів Збаразьких за актами 1463–1504 рр. (с. 324–331), якого немає в першому виданні. Для зручності користування, позиції у цьому переліку виділено кольором. Сама книжка складається зі вже згаданої передмови до другого видання, вступу, шести тематичних розділів, бібліографії, списку скорочень, покажчика імен і двох додатків (списку володінь князів Збаразьких та генеалогічної таблиці, яка розміщена на вклейці).

Розпочнімо з передмови. У ній автор пояснює власну мотивацію, що спонукала його взятися до перегляду виданого п'ять років тому тексту. Як він зазначає, «ключовим моментом, з якого почалася робота над оновленим варіантом цієї книги, став перегляд автором традиційного (кількасотрічного), *але не підтвердженого* жодним документом, погляду на князя Федька Несвізького як на безпосереднього предка подальших князів Збаразьких» (с. 7). Що ж, усі ми, хто працює з давніми часами в історичній науці, є заручниками як тих нечисленних документів, так і надто довгої історіографічної традиції, що дуже часто зупиняє пошуки нових джерел, а ще більше — нових підходів до давно вже, здавалося, вирішених питань. Тому перегляд своїх ідей та давніших здобутків важливий і корисний. У передмові не раз зазначається ця обставина, що стала поштовхом до авторефлексії. З цієї частини книжки можна дізнатися у загальних рисах, які саме розділи зазнали найбільших змін і чому генеалогія князів потребувала зміни в нумерації, а отже була ґрунтовно переглянута. Інші зміни, за словами автора, були не такими радикальними.

Він детально їх зазначає на с. 9–12, і вони здебільшого пов'язані з новими джерельними знахідками та їх публікаціями, що відбулися після виходу у світ першого видання.

Окремо С. Келембет зупиняється на тому, що тепер він значно більше уваги приділив латиномовним джерелам, насамперед *Хроніці* Яна Длугоша, здійснивши заміну майже всіх місць її використання за останньою латиномовною публікацією, самокритично зазначивши (с. 14), що «недостатній рівень знання середньовічної латини» є однією з вад доопрацьованого варіанту книги.

Перейдімо тепер до огляду розділів праці. У вступі (с. 15–35) автор робить стислий огляд основних типів використаних джерел (с. 15–20) та історіографічної спадщини проблеми (с. 20–26). Такий підхід можна вважати виправданим, адже у процесі нарації, так чи так, потрібно постійно апелювати до джерел, ідей попередників. Та й сама історіографія цього питання настільки розлога та давня, що вже стала окремим аспектом у роботі істориків¹. В останній частині вступу С. Келембет розглядає важливі, на його думку, ідеї, як-от питання про князівську титулатуру, статус, землеволодіння князів тощо. Усе, що видається йому важливим для підсилення власної гіпотези.

Перший розділ має назву ««Корибутівська» традиція походження» (с. 35–74). Тут автор намагається довести хибність походження князів Збараських і Вишневецьких від князя Корибута Ольгердовича (пом. 1404/1405 р.). Ця проблема віддавна поділяла істориків на прихильників походження або, краще, належності згадуваних князів до нащадків Гедиміна чи нащадків місцевих володарів із роду Рюрика. Аргументації сторін базувалися на використанні різноманітних джерел актового, сфрагістичного, навіть літературного походження. Найвиразніше це видно на печатці князя Стефана Збараського вже в 1564–1566 рр. (див. рис. на с. 35) та в легенді, яку подає С. Келембет (STEFANUS + CORIBVTOVICZ + DVX + A + ZBARAZ + ET + CAS[T + TR]OCIS), де належність до Гедиміновичів позначено використанням патроніма CORIBVTOVICZ та гербів «Погоня» й «Колюмни». У подальшому «корибутівську» легенду було висвітлено у численних гербівниках, що, починаючи від Бартоша Папроцького та аж до Каспара Несецького, а можливо ще більше завдяки популярності тексту Мацея Стрийковського, стали безальтернативними версіями походження князів на Збаражі й Вишнівцю.

¹ Для прикладу, в українській історіографії див. праці Івонни Папи: Папа І. «Miesięcznik Heraldyczny» i «Rocznik Towarzystwa Heraldycznego» як джерела до вивчення «Генеалогічної війни» (1908–1939 рр.). *Генеалогічні записки*. Вип. IX (нової серії III). Львів, 2011, 41–46; Ї ж. Загадка походження князя Федька Несвіцького: давні та новітні дискусії. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. Вип. 46. Львів, 2011, 42–64; Ї ж. Дискусії навколо походження князівського роду Сангушків як початковий етап «генеалогічної війни». *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. Вип. XVI. Дрогобич, 2012, 497–511 та ін.

Перші ж критичні праці у другій половині XIX ст. поставили цю версію походження під сумнів та почали з'являтися нові. Автор детально, з відсиленням до найдрібніших праць, переповідає їх у цьому розділі. Власне, тут можна побачити всю палітру згадок та їхню інтерпретацію походження й пов'язання з князями Збараськими князя Федька Несвізького, якого або вбачали тотожним із Федором Корибутовичем або ж ні. С. Келембет використовує у цьому розділі чи не всі задекларовані ним типи джерел, від актових до сфрагістичних, поєднуючи їх із добрим знанням історіографії, та стверджує, що ототожнювати двох цих князів не можна, а отже й виводити походження Федька Несвізького від Корибута Ольгердовича.

Назва другого розділу — «Реальні витоки роду» (с. 77–118) — певною мірою натякає, що автор знайшов-таки відповідь на питання, яке непокоїло всіх дослідників, що так чи так намагалися його з'ясувати за останні понад 150 років. Свою версію походження С. Келембет будує, починаючи з історіографічного огляду попередників, про походження князів Несвізьких від однієї з численних гілок роду Рюрика. Цими гілками були чернігівські Ольговичі, турово-пінські Рюриковичі, чи князі Вінницькі. Підсумовуючи ці історіографічні дискусії, автор слушно зазначає, що прямих свідчень про походження Несвізьких ми не маємо (с. 79). Власне, від цього моменту починається спроба представлення «реальних витоків роду». С. Келембет намагається віднайти Несвіж, котрий, на його переконання, мав бути у верхів'ях р. Південний Буг. Такими пошуками він прагне прив'язати володарів цього Несвіжа до володинь болохівських князів, вступаючи в дискусію з висловленою не так давно пропозицією Олексія Толочка та Володимира Рички вважати цих «князів» та їхнє «князівство» історіографічним непорозумінням². Автор виходить із засновку, що якщо Несвіж знаходився в межах давнього Болохова (тут, вочевидь, варто розуміти уявну Болохівську землю), то його володарів доцільно пов'язати з болохівськими князями та, мабуть, найбільше з Юрієм Несвізьким, що загинув у битві на р. Калці в 1223 р., якого він уважає одним із цих князів. На думку дослідника, болохівські князі належали до чернігівської династії Ольговичів (с. 90). Згадуваний у *Новгородському Першому літописі* серед загиблих на Калці князь Юрій Несвізький у автора в примітці (у цитаті) записаний як «Гюря Несвѣжьскаго». Між тим, у *Синодальному* списку літопису його зазначено як «Гюргя Невѣжьскаго»³, у *Комісійному* натомість як «Гюря Несвѣжьскаго»⁴. Видається, що варто було б відзначити всі різночитання в написанні, адже «Невіж» і «Несвіж» можна інтерпретувати по-різному.

2 Ричка В., Толочко О. «Князи Болоховьщии», *Ruthenica* XIII (2016), 83–107.

3 *Новгородская первая летопись старшего и младшего изводов*. Москва; Ленинград, 1950, 63.

4 *Новгородская первая летопись старшего и младшего изводов*, 267. Цей варіант наводить автор, у прим. 239 на с. 90, зазначаючи, що так само в інших виданнях.

В історіографії віддавна робилися спроби інтерпретувати та локалізувати місцевість із назвою Несвіж у північній частині майбутньої Подільської землі. Автор наводить цікаві матеріали розкопок Згарського городища біля с. Городище у Хмельницькій обл., де було знайдено скарб із персями-печатками, які ототожнюються з онуками чернігівського князя Олега Святославича (с. 93). Згаданий вище Юрій Несвізький, на думку С. Келембета, визнається в історіографії одним із князів болохівських. І останнім аспектом, котрий слугує аргументом, стали генетичні дослідження, які доводили, що князі Корибут-Воронецькі, споріднені зі Збараськими, походять від Рюриковичів чернігівської гілки. Ці нові свідчення, раніше недоступні історикам, перевертають усталені концепції про походження тих чи інших князів. Але з ними є одна проблема. Так, вони є свідченням біологічної спорідненості. Натомість якщо, приміром, князі Збараські й Вишневецькі вже у другій половині XVI ст. вважали себе нащадками Корибута, то як у цьому випадку бути сучасному дослідникові? Видається, що ми повинні брати все це до уваги та дуже обережно писати про генеалогію князівських родин, балансує між тим, що ми знаємо з генетичних матеріалів, і тим, що в наше розпорядження дають традиційні історичні джерела — акти, печатки, поминальні списки тощо.

Пошуки Несвіжа та володінь князів Несвізьких приводять автора до доволі хитких аналогій, які він виводить із перших згадок про Збараж у 1213 р., потім переходить до надання Спиткові з Мельштина частини Подільської землі, а далі — до того, що викликає здивування. Міркування Миколи Кибалюка про дублювання топонімів Браслав — Соколовщина — Велец — Хмельник у сучасній Вітебській обл. Білорусі з подільськими містами Браслав — Сокоlecь — Венеч — Хмельник не варто брати до уваги. Важко сперечатися з твердженням, які є суто умоглядними й ніяк не дозволяють робити такі висновки, що пропонує автор, нібито переселенці з нинішніх білоруських земель, осівши у середині XIV ст., дали місту Божський назву Хмільник (с. 84). Не вдаючись у безперспективну дискусію, зазначу, що місцевість із подібною до Хмільника назвою (Chmielnik) є неподалік від м. Кельце в Польщі. А перші згадки нелітописного походження про подільський Хмільник походять із 1430–1440-х рр.⁵ Пошуки подільського Несвіжа зі згадки про трасу короля Владислава II Ягайла в 1415 р. приводять автора до двох городищ біля сіл Бронівка та Маначин (с. 86). Твердження, що південний Несвіж припинив своє існування ще в XV ст. внаслідок татарських нападів, і те, що назва походить від «несвіжої» місцевості (с. 86–87), є лише гадками автора, що не мають ґрунтового джерельного підтвердження. Однак він це використовує як доконаний факт у власних висновках, що стають основою для подальших міркувань.

5 Михайловський В. *Історія, мова, географія: топоніми середньовічного Поділля*. Київ, 2021, 315–316. Тут усі джерельні посилання та форми передачі назви.

Наступною проблемою цього розділу став аналіз згадок про Григорія та Івана Несвізьких (саме таку форму прізвища вживає автор) у джерелах. Слушними є спостереження над різними копіями документа з 1410 р., які відкриті в *Коронній метриці*, де в копії з 1531 р. можна побачити серед свідків князя Івана Несвіцького, спростовуючи версію про князів Несвицьких-Бибельських, а також про тотожність Івана Несвіцького з 1410 р. та Івана Несвіцького-Передільницького (пом. 1467 р.). Наприкінці розділу автор підводить читача до головного героя — Федька Несвізького.

Отже третій розділ — «Федько Несвізький» (с. 119–146) — певною мірою центральний у книжці, адже від того, ким був цей князь, де знаходилися його володіння та хто їх успадкував, залежала подальша історична доля князів Збаразьких і Вишневецьких. Дискусії про походження Федька стали одним з елементів генеалогічного пазла, який історики, що займаються другою половиною XIV–XV ст., намагалися (та намагаються) розкласти принаймні від другої половини XIX ст. С. Келембет представив різні версії, котрі можна звести до двох. Батьком Федька міг бути князь Іван Несвізький — версія Владислава Семковича; батьком його міг бути князь Василь Винницький — версія Яна Тенговського. Своє міркування про Федька Несвізького автор намагається підкріпити переказуванням (інколи надто вже детальним) основних політичних подій початку 1430-х рр., що відбулися у Великому князівстві Литовському та Польському королівстві по смерті великого князя Вітовта. Певною мірою це важливо, але обсяг цієї інформації заважає сприйняттю головної теми книжки — князі та їх походження.

Несподівано (с. 134) в оповіді з'являється князь Івашко Несвізький, той, який осяде згодом у Перемишльській землі Руського воєводства. Про нього та його нащадків — детальніше в останньому, шостому, розділі. Натомість найбільше уваги варті два головні документи, які виставив князь Федько. Це відома його присяга від 7 вересня 1434 р. та майже тотожний за змістом акт присяги від 6–13 квітня 1435 р.⁶ Ці два акта віддавна є предметом дослідження тих, хто займається генеалогією князівських родин XIV–XV ст., адже саме в них Федько детально перераховує свої володіння, називаючи їх батьківськими — Збаразька, Вінницька, Хмільницька, Сокилецька волості. Натомість єдина згадка про можливого сина Федька Несвізького, що походить із 1467 р. та ще й відома з копії аж 1583 р., стосується сіл у Луцькому повіті Волинської землі. Виглядає на те, що чи не все, з чим присягав Федько Несвізький у 1434–1435 рр. на вірність Короні, не залишилося його нащадкам. Принаймні в документі від 7 вересня 1434 р. він говорить про дружину та дітей («и жону мою и дѣти моѣ»)⁷. Виняток склала лише волость із

6 Датування за вид.: Розов В. *Українські грамоти. Том перший: XIV в. і перша половина XV в.* Київ, 1928, 129–131 (№ 71), 131–133 (№ 72).

7 Розов В. *Українські грамоти. Том перший: XIV в. і перша половина XV в.*, 130.

центром у м. Збараж. Та й доля решти волостей виявилася різною. Після 1447 р. Хмільник з околицями став частиною Подільського воєводства Корони, а Вінницька та Сокилецька волості залишилися на Східному Поділлі у складі Великого князівства Литовського, де остання з волостей припинила своє існування як територіальна одиниця у часи протистояння між Свидригайлом і Сигізмундом Кейстутовичем.

У наступному, четвертому, розділі, що має назву «Зміна прізвища: від Несвізьких до Збаразьких» (с. 147–187), автор робить реконструкцію початкової генеалогії князів Збаразьких. Тут дискусія розгортається навколо питання, чи князь Василь Несвізький був сином Федька? На думку С. Келембета, Василь був рідним братом (можливо, молодшим) Федька, і саме від нього пішли князі Збаразькі та ін. Ці міркування автора детально представлені у цьому розділі, і якщо порівняти генеалогічні таблиці першого та другого видань монографії, то зміни виразно видно. Аргументи, які наводяться для підсилення власної гіпотези про зміни в генеалогії між двома виданнями, походять із генеалогічних розрахунків (с. 148), розгляду поминальних записів (с. 148–149), сфрагістичного матеріалу (с. 149). Чи цього достатньо, аби змінити традиційні уявлення про перші покоління роду князів Збаразьких? С. Келембет удається до розлогого аналізу маєтків роду (с. 150–155), а також згадок та ідентифікації осіб, зазначених у поминальних записях (с. 155). Згодом виклад матеріалу починає оформлюватися довкола осіб із генеалогії вже князів Збаразьких і виглядає здебільшого як зібрання всіх можливих та доступних авторові свідчень про них. Окремо він зупиняється на особі князя Семена Солтана, де, на мою думку, варто було б більше уваги приділити його другому імені — Солтан. Принаймні спеціалізований словник виводить його від «sultān» — правитель, султан, монарх⁸. Не вдаючись у мовознавчі тонкощі, видається, що цей факт заслуговує на ширше представлення в тексті.

Розділ п'ятий — «Розпад єдності роду Збаразьких» (с. 188–231) — є оглядом історії наступного покоління, нащадків Василя Несвізького, Семена Несвізького-Збаразького, Семена Солтана Збаразького та Данила Несвізького, № 15–27 за нумерацією, наведеною в генеалогічній таблиці. Чомусь автор розпочинає від № 17 — князя Петра Збаразького (с. 188), а після нього одразу про князя Михайла Васильовича Збаразького (№ 15) — протоласти князів Вишневецьких. Така непослідовність певною мірою шкодить розумінню генеалогії, як і те, що попередній розділ було завершено інформацією про князя Данила Несвіцького № 11 (с. 187). Свої міркування С. Келембет будує на обговоренні земельних володінь цього покоління князів, їхньої служби у Великому князівстві Литовському та інформації про виїзд до Москви князя Петра Збаразького № 17. Загалом цей розділ певною мірою міг би стати останнім у книжці, якби не нащадки князя Івана (Івашка) Несвіцького.

8 *Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.* Т. 2. Київ, 1978, 368.

В останньому, шостому, розділі — «Поza межами Великого князівства Литовського» (с. 232–277) — С. Келембет розповідає про нащадків князя Івана (Івашка) № 6, молодшого брата князів Федька й Василя I (№ 4 та 5). Спершу він переказує знову коротко інформацію про згадку цього князя в документі з 1410 р. Подальший виклад матеріалу заснований на перекладі латиномовних судових записок судів Руського воєводства, де згадуються князь Іван та його нащадки. Наприкінці цього розділу (с. 271–277) ідеться про тих князів та їхніх нащадків, що опинилися в Московському князівстві.

У своїй монографії С. Келембет, проаналізувавши чималий історіографічний доробок, зробив спробу нового погляду на генеалогію князів Несвізьких і Збараських та вкотре звернувся до перепрочитання всіх доступних джерельних згадок про них. Такий метод варто використовувати в темах, подібній цій, адже кожне покоління істориків по-новому дивиться на, здавалося б, давно відомі й усталені в історіографії факти. Натомість результати, які представлено у книзі, видається, більше заплутують читача. І не так через недовіру до авторових висновків, як через форму та метод їх презентації.

Форма оповіді наукової монографії має велике значення. Те, як автор представляє опрацьовану ним джерельну й історіографічну інформацію, дозволяє краще зрозуміти те, навіщо взагалі ця книжка писалася. У мене немає жодних сумнівів, що С. Келембет ретельно працював над своєю книжкою. Зі власного досвіду знаю, що вагання постійно товаришують нам під час роботи та залишаються з нами навіть тоді, коли поставлена крапка й у руках тримасш віддрукований примірник. Здається, що тут можна було б і краще, а ось тут — щось не зовсім... Це нормально. І цю нормальність видно в передмові до другого видання. Але з формою у цій книзі є проблеми. У жодному з розділів та й у самій ній немає висновків! Потрібно докласти чималих зусиль, аби зрозуміти, що автор хотів сказати цим розділом і всією працею. Навряд чи це виглядає як випадковий недогляд, адже в першому виданні картина аналогічна.

Спосіб викладу матеріалу, який має широкі хронологічні межі — від XIII до перших десятиліть XVI ст. — також вимагає авторської пильності. Особливо у випадку генеалогічних робіт. Вони можуть бути «нудними» — у цьому слові нічого погано немає. Але вони мають бути логічно сконструйованими. Кожен із нас, працюючи з власними темами, добре знає, чому ми викладаємо матеріал так чи так. Але по інший бік є читач. Мені, скажімо, було складно продертися крізь сторінки авторової нарації, з перекиданнями від аналізу одного типу джерел чи представника князівської генеалогії до інших. У цьому жанрі історієписання є чимало добрих зразків, і автор їх чудово знає. Праця Яна Тенговського про перше покоління Гедиміновичів не легка для читання, але вона структурована за обраним дослідником принципом. І в ній легко знайти потрібну інформацію. Те саме можна сказати і про студію Ілони Чаманської, присвячену князям Вишневецьким. До того ж вона

читається трішки легше з огляду на більш ранньомодерний матеріал, який дають джерела. У рецензованій же книжці цієї чіткості немає. Автор мав би детально представити каркас своєї роботи у вступі, тезово показавши генеалогію, яка у змістових розділах отримала б своє наповнення. Це саме стосується і джерел. Не варто, на мою думку, втручатися в текст частими й розлогими вставками джерелознавчого характеру, особливо довгими цитатами документів, адже це надто обтяжує сприйняття матеріалу.

Окремо варто згадати про цитування. У наукових працях без цього не обійтися. Натомість коли цитати займають по кілька сторінок, це вже виходить за прийнятні норми для подібних текстів. Для прикладу, надто розлогий фрагмент *Хроніки* Яна Длугоша про події 1432–1434 рр. (с. 124–128) нічого не вносить до розуміння генеалогії, лише призводить до чималого переобтяження тексту інформацією, яку можна було вкласти в кілька простих речень. Автор рясно цитує джерела, що хоч і свідчить про його обізнаність, проте не робить текст доступним для сприйняття. Ще гірше виглядає справа, коли С. Келембет удається до переказу джерельного матеріалу у хронологічній послідовності. Сторінки книжки тоді виглядають як нотатник дослідника, але не як наукова монографія. Для прикладу, на кількох сторінках поспіль кожен абзац починається стандартно: «1485 р., 9 серпня...» (с. 172); «1487 р., 18 листопада...» (с. 173); «1488 р., 17 липня...», «1490 р., листопад...», «1491 р., 29 липня...», «1494 р., 4 липня...», «1497 р., 30 вересня...» (с. 174); «1499 р., 21 грудня...», «1502 р., 31 жовтня...» (с. 175); «1503 р., 20 і 23 липня...», «1507 р., 9 липня...» (с. 176). Далі ситуація не краща. Два наступних розлогих абзаци починаються словами «Того ж року, того ж дня» (с. 176–177). Ще більш сумно виглядає цілий шостий розділ, де автор, витративши, за його ж словами (!), чимало часу та зусиль, наводить власний переклад латиномовних записок судів Руського воєводства з середини та другої половини XV ст. Після короткого вступу (с. 232–233), починаючи від с. 234 й до с. 271, це переклад із невеликими коментарями щодо справ, котрі розглядалися у судах.

Важко погодитися з тим, як автор прив'язує до князів кінця XIV ст. князя Юрія Невізького / Невіжського / Несвізького, що загинув на р. Калці 1223 р. Відсутність цього князя в *Галицько-Волинському літописі (хроніці)*⁹, натомість присутність у новгородських літописах, робить проблематичним його прив'язку до генеалогії Несвізьких із пізнього середньовіччя, що відомі у джерелах. Як і відсутність відповідного топоніма на тій території, яку згадував у своїй присязі князь Федько Несвізький. Така ситуація повинна б

9 *Kronika Halicko-Wołyńska (kronika Romanowiczów)*. Wyd. D. Dąbrowski, A. Jusupović przy współpracy I. Juriewej, A. Majorowa i T. Wiłkuł. Kraków; Warszawa: Instytut Historii PAN, 2017. Попри доступність цього, автор використав старе видання літопису, зроблене лише за одним списком: *Галицько-Волинський літопис. Дослідження. Текст. Коментар*. За ред. М. Котляра. Київ, 2002.

принаймні насторожити С. Келембета й попри його вибір на користь новгородських текстів, це мало б бути обумовлено в тексті. Ці ж зауваження стосуються вже згаданої вище авторської спроби локалізувати «Несвіж» у верхів'ях р. Південний Буг. Корисною для дослідника була б публікація Даріуша Домбровського «Genealogia Mścislawowiczów» — як з огляду на структуру, так і виклад матеріалу. Принаймні тут є чи не найповніша інформація про всіх князів із роду Рюрика у XIII ст. з детальним джерельним та історіографічним оглядами. Можливо, вона б наштовхнула автора на краще розуміння, ким міг бути князь Юрій Несвізький, згадуваний у новгородських літописах серед полеглих у битві на р. Калка¹⁰.

Загалом мова книжки С. Келембета складна, а її читання вимагає неабиякої підготовки. Все ж таки ми всі повинні думати про свого читача! У праці чимало стилістичних та мовних огріхів, а також власних авторських інтерпретацій того чи іншого імені або прізвища. Наприклад, для чого писати «Швидригайло», якщо є усталене написання цього імені як Свидригайло / Свидригайло?! Так само, варто розкривати при першій згадці ініціали дослідників. Це не займе багато місця, але дозволить читачеві знати ім'я того, хто вже торкався теми. Певна плутанина стосується також і головних героїв — князів Несвізьких. Той, хто візьме до рук книжку, і подивиться спочатку в генеалогічну таблицю, зустрине там варіанти «Несвізький» і «Несвіцький». Уперше, здається, без жодного пояснення така форма вжита на с. 8 («в 1459 р. Семен Солтан звався старим прізвиськом Несвіцького»). Лише на с. 16 автор коротко пояснює: «Первісне ж прізвисько Несвізьких (у формі Несвіцьких) зберегла лише одна лінія роду, засновник якої перебрався до Москви; ці князі Несвіцькі відомі в Російській імперії, принаймні, ще на початку XX ст.» Мабуть, таки варто це узгоджувати.

Подібні огріхи не роблять текст приступним. Мабуть, причини варто шукати в тому, що такого типу праці потребують якісної видавничої рецензії, довгого та ретельного опрацювання, літературного й наукового редагування, а також коректури. Усього цього у книжці немає. Натомість наприкінці зазначено: «автор Станіслав Келембет, редактор Келембет С.М., оригінал-макет Келембет С.М.». Збіг чи це три різні особи?..

Віталій Михайловський

10 Dąbrowski D. *Genealogia Mścislawowiczów. Pierwsze pokolenia (do początku XIV wieku)*. Kraków, 2008, 338, 671.